



Andragoškega centra Slovenije

17. Pismenost odraslih v Sloveniji

Opredelitev pismenosti

Izraz '**pismenost odraslih**' v izvornem pomenu pomeni znati brati in pisati. V splošni rabi je tudi izraz '**funkcionalna pismenost odraslih**', s katerim se želi povedati, da se od odraslih ljudi pričakuje, da bodo znali brati, pisati in tudi računati v življenjskih in delovnih okoljih. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika pridevnik pismen označuje tistega, »ki zna pisati in brati: pismeni ljudje; biti – postati pismen«. Kot nasprotni pojem označuje neznanje pisanja in branja; »»obnaša se, kot ne bi bil pismen« (Vir: SSKJ, 1993). Poskusi opredelitve drugih temeljnih spretnosti, potrebnih za življenje v današnjem času, so prinesli številne nove pomene in rabe izraza 'pismenost', ki so bolj ali manj odmaknjeni od izvornega pomena in se nanašajo na npr. obvladovanje jezika in literature stroke. Nekatere rabe izraza 'pismenost' se zdaj že tako splošno uporabljajo, da jih posamezne stroke ne morejo več pogrešiti, npr. **računalniška, medijska, okoljska, akademska pismenost**, ipd.

V znanosti ločimo dve veji preučevanja pismenosti odraslih, psihološko in socialno. **Psihološki ali kognitivni modeli preučujejo pismenost kot spretnost**, ki je neodvisna od socialnega in kulturnega okolja, ter poudarjajo 3 ključne vidike: kognitivni (miselni procesi, določanje pomena), jezikovni (sredstvo izražanja pomena), razvojni (zmožnost v posameznem razvojnem obdobju). **Socialni modeli pismenosti poudarjajo, da je pismenost povezana s socialnimi, političnimi ter kulturnimi sistemi** in zrcali razmerja družbene moči. Razmerja družbene moči pomenijo, da so nekatere pismenosti prevladujoče in druge manj vidne in pomembne, ker so povezane s socialno in ekonomsko izključenimi družbenimi skupinami. (Vir: Literacy – An International Handbook 1999).

Nekje vmes med psihološkimi in socialnimi modeli pismenosti je tista, ki je zapisana v slovenski **Nacionalni strategiji za razvoj pismenosti**: *Pismenost je trajno razvijajoča se zmožnost posameznikov, da uporabljajo družbeno dogovorjene sisteme simbolov (jezik) za tvorjenje, razumevanje in uporabo besedil za potrebe življenja v družini, šoli, na delovnem mestu in v družbi. Pridobljeno znanje in spretnosti ter razvite sposobnosti posamezniku omogočajo uspešno in ustvarjalno osebno rast ter odgovorno in kritično sodelovanje v poklicnem in družbenem življenju* (Vir: Nacionalna strategija za razvoj pismenosti 2006).

Na psiholoških teorijah temeljijo mednarodne raziskave pismenosti odraslih, ki potekajo v sklopu OECD in se izpeljujejo v industrijsko razvitejših državah. **Mednarodna raziskava pismenosti odraslih**, v kateri je sodelovala Slovenija leta 1998, se je osredotočala na pismenost kot spretnost, vendar je upoštevala tudi rabo pismenosti v vsakdanjem življenju. Pismenost odraslih je bila v mednarodni raziskavi opredeljena takole: *Sposobnost razumeti in uporabljati tiskane informacije iz vsakdanjega življenja v družini, pri delu in skupnosti za doseganje osebnih ciljev ter razvoj lastnega znanja in potencialov* (Vir: Literacy in the Information Age 2000).



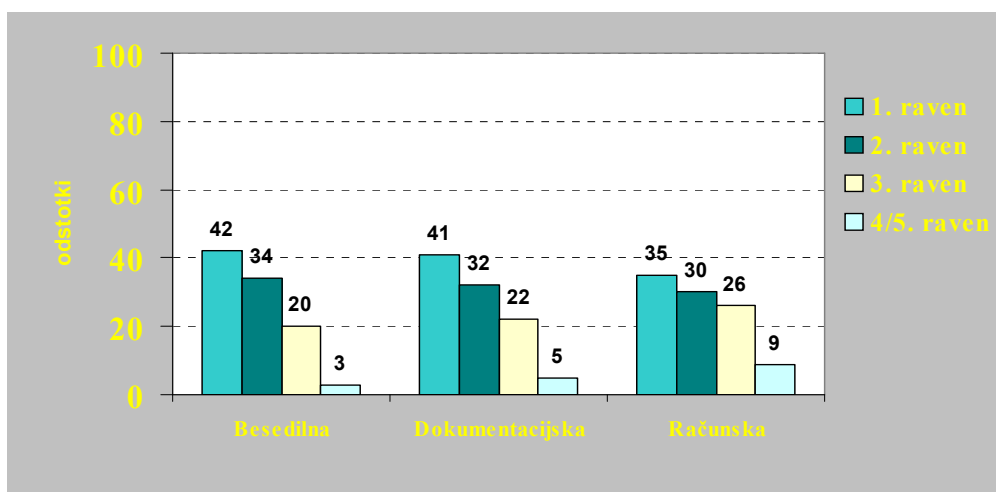
Najnovejša **mednarodna raziskava o kompetencah odraslih (PIAAC)**, ki bo izpeljana do leta 2011 in v kateri bo sodelovala tudi Slovenija, poleg zmožnosti za reševanje problemov v tehnološko bogatem okolju, vključuje tudi pismenost, matematične in bralne zmožnosti. **Pismenost** je opredeljena kot 'zmožnost razumevanja in uporabe informacij iz pisnih virov v različnih okoliščinah za doseganje ciljev in za nadaljnji razvoj znanja in potencialov'. **Matematična komponenta** je sorodna bralni in označuje zmožnost 'uporabe, ravnanja, razlage in sporočanja matematičnih informacij in zamisli. **Bralna komponenta** zajema 'prepoznavanje besed, zmožnost dekodiranja, bralni besednjak in izurjenost' (Vir: The OECD Programme for International Assessment of Adult Competences 2008).

Ravni pismenosti odraslih v Sloveniji

Edini vir informacij o ravneh pismenosti odraslih v Sloveniji je nacionalna raziskava pismenosti odraslih, ki je potekala prek OECD leta 1998 in v kateri je poleg Slovenije sodelovalo še 20 drugih držav. Raziskava je preučevala pismenost na treh medsebojno povezanih področjih: besedilno, dokumentacijsko in računsko pismenost. Raven pismenosti se prikazuje s pomočjo lestvice, ki obsega 500 točk in je razdeljena na 5 ravni, pri čemer pomeni 1. najnižjo in 5. najvišjo raven pismenosti.

Za Slovenijo je značilna visoka umestitev odraslega prebivalstva na prvi dve ravni in razmeroma skromna umestitev na zgornje tri ravni pismenosti (slika 1). Na prvi dve ravni pismenosti se je v Sloveniji uvrstilo od 65 do 77 % odstotkov odraslih v starosti od 16 do 65 let. Odrasli so pokazali primanjkljaje v tistih spretnostih, ki omogočajo iskanje in razumevanje informacij iz različnih pisnih virov in njihovo uporabo v novih okoliščinah. Dosežki populacije v pismenosti so najslabši na področju besedilne pismenosti in nekoliko boljši v računski pismenosti.

Slika 1: Pismenost odraslega prebivalstva v Sloveniji po ravneh



Vir: Raziskava Pismenost odraslih in udeležba v izobraževanju, 1998 (preglednica 2)

Na testu pismenosti so odrasli, ki so uvrstili na **prvo raven**, pokazali, da razumejo in uporabljajo preprosta, nezapletena besedila. Sposobni so poiskati informacijo v besedilu ali med podatki, če med njimi ni motečih informacij. Na področju računske pismenosti znajo za vsakdanjo rabo uporabiti preproste računske operacije, ki vključujejo seštevanje ali odštevanje.

Odrasli, s pisnimi dosežki na **2. ravni**, lahko ravnajo z zahtevnejšimi besedili, poiščejo in povežejo več informacij hkrati iz besedil, ki vsebujejo tudi moteče informacije in ali pa opravijo preprosto sklepanje, na

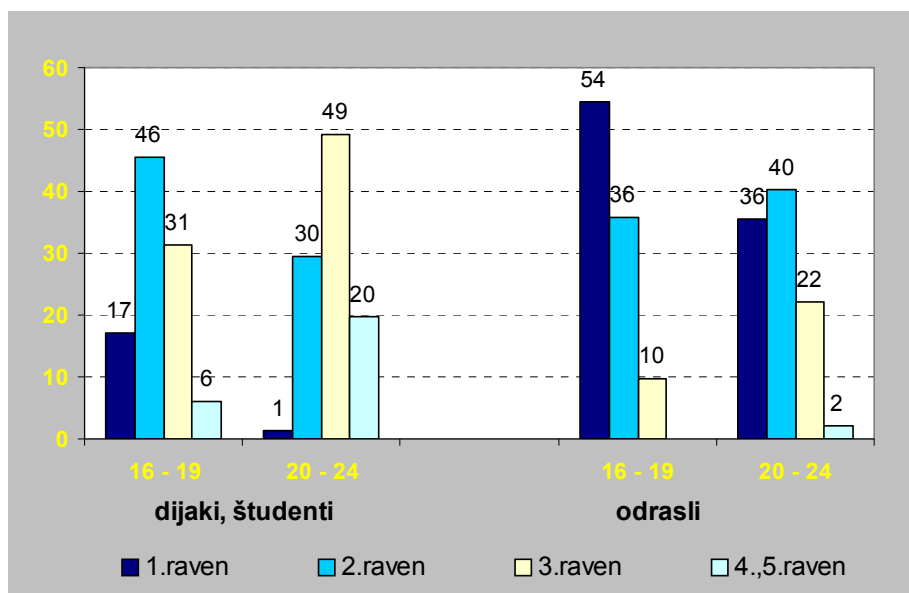


osnovi danih informacij. Na višjih ravneh pismenosti odrasli poiščejo informacije v zgoščenih besedilih, ki vsebuje moteče informacije, do rešitev pridejo s sklepanjem, rabo specializiranega znanja ter s primerjavo kompleksnih informacij. Iz problemske situacije izluščijo matematični problem, do rezultata in rešitve pridejo z uporabo več matematičnih operacij.

Podatki razkrivajo, da lahko neugodne dosežke v pismenosti odraslih v Sloveniji pojasnimo z vplivom štirih dejavnikov: **stopnjo izobrazbe, starostjo, izobrazbo staršev in zaposlitvenim položajem**. Ključni dejavnik ravni pismenosti odraslih v Sloveniji je dolžina začetnega izobraževanja, oziroma dosežena izobrazba (preglednica 1). Z višjo stopnjo izobrazbe se zvišujejo tudi dosežki v pismenosti. Končana štiriletna srednja šola je mejnik, ki še zagotavlja ustrežno raven pismenosti, nižje izobrazbene ravni pa v manjši meri, saj so dosežki odrasli z manj kot srednjo šolo bistveno slabši, povečini se odrasli z manj kot srednjo šolo uvrščajo na prvo in drugo raven pismenosti. Dosežki v pismenosti starejših generacij v Sloveniji so bistveno slabši v primerjavi z dosežki mlajših generacij. Pomemben dejavnik ravni pismenosti je izobrazba staršev, saj se vzorci, ki posredno ali neposredno vplivajo na pismenost, v družinskem okolju prenašajo med generacijami. Na raven pismenosti vpliva tudi delovno okolje in priložnosti, ki jih nudi za ohranjanje in razvoj pismenosti. Sposobnost natančnega in kritičnega branja pisnega gradiva, iskanje informacij in podatkov iz različnih pisnih virov za podatkovno utemeljeno odločanje so zelo cenjene spretnosti v svetu dela.

Z Slovenijo je bolj kot za druge države značilen precejšen **razkorak med dosežki v pismenosti med mladimi, ki se šolajo in njihovimi vrstniki**. Kljub temu, da mladih od 16 do 25 leta izstopajo v populaciji po boljših dosežkih na vseh treh lestvicah, so znotraj te starostne kategorije precejšnje razlike v ravneh pismenosti. Mlajši odrasli, ki niso v rednem izobraževanju, so pokazali mnogo slabše dosežke kot njihovi vrstniki dijaki in študenti.

Slika 2: Besedilna pismenost mlajših odraslih 16–19 in 20–24 let po ravneh za dijake/študente in odrasle



Vir: Raziskava Pismenost odraslih in udeležba v izobraževanju, 1998

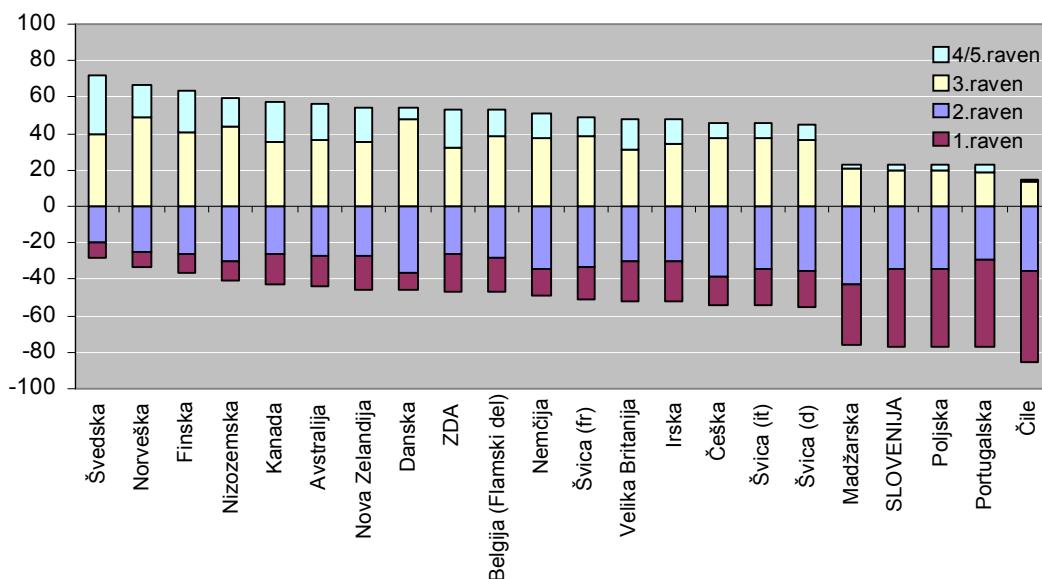
Več kot polovica (54 %) mladih od 16. do 19. leta, ki se ne šolajo, se je uvrstilo komaj na 1. raven pismenosti, med dijaki je bilo teh 17%. Tudi v naslednjem starostnem razredu od 20. do 24. leta, je delež odraslih na najnižjih ravneh pismenosti (na 1. in 2. ravni skupaj) bistveno večji (76 %), v primerjavi z vrstniki v rednem izobraževanju (31 %).



Ravni pismenosti odraslih po državah

Dosežki odraslih v pismenosti se med državami, ki so sodelovale v mednarodni raziskavi pismenosti, zelo razlikujejo. Slika 3 prikazuje porazdelitev dosežkov odraslih po posameznih ravneh pismenosti v 20 državah, deleži odraslih na 1. in 2. ravni pismenosti so prikazani s stolpci pod osjo, deleži odraslih na 3. in 4./5. ravni pa nad osjo. Države so razvrščene glede na delež odraslih na 3., 4. in 5. ravni pismenosti. Slika razkriva zrcalno podobo stanja na področju pismenosti odraslih; več kot polovica odraslih v skupini držav, ki so se razvrstile na levo stran, med katerimi so Švedska, Norveška, Finska, Nizozemska, Kanada, Avstralija, Nova Zelandija, Danska, ZDA in Belgija, dosega najvišje ravni pismenosti. Medtem, ko je v državah, ki so razvrščene na desni strani, več kot polovica odraslega prebivalstva pokazala dosežke na najnižjih ravneh pismenosti na vseh treh področjih. **V to skupino držav, za katero je značilen velik delež odraslega prebivalstva na prvih dveh ravneh pismenosti, se je uvrstila tudi Slovenija.** Najvišje dosežke na testu pismenosti je v Sloveniji pokazala manj kot četrtina odraslih.

Slika 3: Pismenost odraslih po ravneh in državah (besedilna pismenost)



Vir: Literacy in the Information Age, Final Report of the International Adult Literacy Survey, OECD 2000, str. 17.

Pri drugih državah se pisni dosežki odrasle populacije razlikujejo od področja do področja pismenosti. V besedilni pismenosti se razvrščajo odrasli na Češkem približno na sredino lestvice držav, medtem ko so po računskih spretnostih v samem vrhu lestvice. Danska in Nemčija se po deležu odraslih na višjih ravneh besedilne in računske pismenosti razvrščata podobno kot Češka. Avstralija in Kanada, ki imata povsem podobno distribucijo pisnih spretnosti med prebivalstvom, se po besedilni pismenosti uvrščata v vrh lestvice, po računski pa nekje na sredino lestvice držav. Na Madžarskem odrasli dosegajo bistveno boljše rezultate v računski pismenosti kot v ostalih dveh področjih.

Kontaktna oseba za področje: mag. Estera Možina, ester.mozina@acs.si

Informacijo pripravila: mag. Estera Možina, ester.mozina@acs.si



Viri:

- Nacionalna strategija za razvoj pismenosti, 2006, <http://pismenost.acs.si/datoteke/komisija/strategija.pdf>
- Wagner, A.D., Venezky, R.L. in Street, B.V. (1999). Literacy – An International Handbook. Westview Press, Oxford.
- Pismenost odraslih v Sloveniji / Ester Možina. // Ib revija. ISSN 1318-2803. 34 : 3-4 (2000) 28-40
- Slovar Slovenskega knjižnega jezika, 1993.
- OECD. (2000). Literacy in the Information Age, Final Report of the International Adult Literacy Survey. OECD, Paris.
- OECD. (2008). The OECD Programme for International Assessment of Adult Competences. OECD, Paris.



Priloga:

Preglednica 1: Pismenost odraslih po ravneh in končani šoli

	Raven 1	Raven 2	Raven 3	Raven 4/5	Skupaj	Povprečje	Vzorec
BESEDILNA PISMENOST							
Nedokončana OŠ	92,5	7,1	0,4	-	100,0	152,8	272
Končana OŠ	59,0	29,8	10,2	0,9	100,0	207,8	687
Eno ali dvoletna poklicna SŠ	62,8	34,1	3,1	-	100,0	194,6	159
Triletna SŠ	49,4	38,7	11,6	0,3	100,0	222,5	632
Srednja šola	20,8	43,1	30,1	5,9	100,0	259,7	837
Višja šola in več	7,0	36,2	47,9	8,9	100,0	279,0	375
SKUPAJ	42,1	34,6	20,1	3,2	100,0	230,0	2962
DOKUMENTACIJSKA PISMENOST							
Nedokončana OŠ	92,6	7,4	-	-	100,0	139,0	272
Končana OŠ	55,5	28,2	14,6	1,7	100,0	209,7	687
Eno ali dvoletna poklicna SŠ	64,4	27,2	7,9	0,5	100,0	197,5	159
Triletna SŠ	46,9	37,3	14,7	1,1	100,0	224,8	632
Srednja šola	19,8	39,6	31,3	9,2	100,0	265,4	837
Višja šola in več	8,3	30,6	46,2	15,0	100,0	284,4	375
SKUPAJ	40,8	31,8	22,1	5,3	100,0	232,2	2962
RAČUNSKA PISMENOST							
Nedokončana OŠ	85,8	13,3	0,9	-	100,0	157,0	272
Končana OŠ	51,0	30,7	15,5	2,7	100,0	215,5	687
Eno ali dvoletna poklicna SŠ	57,3	30,9	11,2	0,6	100,0	205,1	159
Triletna SŠ	37,2	36,8	22,6	3,4	100,0	238,0	632
Srednja šola	14,8	34,2	38,1	12,9	100,0	275,1	837
Višja šola in več	5,1	23,3	45,6	26,0	100,0	299,0	375
SKUPAJ	34,9	30,4	26,1	8,6	100,0	243,1	2962



Preglednica 2: Pismenost odraslega prebivalstva v Sloveniji po ravneh, starostnih skupinah in spolu (besedilna pismenost)

		Raven 1	Raven 2	Raven 3	Raven 4/5	Skupaj	Povprečje	Vzorec
		%	%	%	%	%		
MOŠKI	16-19	28,7	49,4	20,1	1,9	100,0	244,5	149
	20-24	28,3	33,4	30,9	7,4	100,0	253,0	161
	25-29	30,5	37,6	28,2	3,7	100,0	245,2	153
	30-34	32,6	43,4	21,5	2,6	100,0	236,1	140
	35-39	39,9	37,9	21,7	0,6	100,0	229,1	156
	40-44	46,8	35,9	15,0	2,3	100,0	222,6	163
	45-49	51,4	35,2	13,3	-	100,0	214,7	157
	50-54	58,9	25,4	13,4	2,2	100,0	207,5	112
	55-59	70,6	21,5	8,0	-	100,0	200,2	101
	60-65	78,7	18,6	2,7	-	100,0	178,7	106
	SKUPAJ	45,0	34,7	18,2	2,1	100,0	225,1	1398
ŽENSKE	16-19	17,1	38,5	36,0	8,4	100,0	267,2	157
	20-24	15,4	38,2	35,4	11,0	100,0	274,3	170
	25-29	17,6	44,4	30,6	7,4	100,0	262,2	160
	30-34	27,7	36,6	29,6	6,1	100,0	254,2	189
	35-39	39,6	34,6	22,1	3,7	100,0	235,6	169
	40-44	38,0	36,3	24,7	1,0	100,0	236,9	179
	45-49	46,5	34,3	16,1	3,1	100,0	224,5	147
	50-54	54,9	33,7	10,7	0,7	100,0	212,4	134
	55-59	63,4	29,9	6,0	0,6	100,0	197,7	123
	60-65	81,0	14,6	4,4	-	100,0	169,7	146
	SKUPAJ	39,5	34,3	22,0	4,2	100,0	234,5	1574
SKUPAJ	16-19	23,1	44,1	27,8	5,0	100,0	255,5	306
	20-24	22,0	35,8	33,1	9,2	100,0	263,5	331
	25-29	24,3	40,9	29,4	5,5	100,0	253,4	313
	30-34	30,2	40,0	25,5	4,3	100,0	245,0	329
	35-39	39,7	36,3	21,9	2,1	100,0	232,3	325



40-44	42,5	36,1	19,8	1,7	100,0	229,8	342
45-49	49,2	34,8	14,6	1,4	100,0	219,1	304
50-54	56,8	29,8	12,0	1,4	100,0	210,1	246
55-59	67,0	25,7	7,0	0,3	100,0	198,9	224
60-65	80,0	16,4	3,6	-	100,0	173,7	252
SKUPAJ	42,2	34,5	20,1	3,2	100,0	229,7	2972

Vir: Raziskava Pismenost odraslih in udeležba v izobraževanju, 1998

